

Handläggare: Marie Broberg
Telefon: 08 508 14 050

Till
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Arkitektur Stockholm - En strategi för stadens gestaltning - remissvar

Förvaltningens förslag till beslut

Förvaltningens tjänsteutlåtande återopas som yttrande till stadsbyggnadskontoret.

Leif Sjöholm
Stadsdelsdirektör

Sammanfattning

Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens utveckling är en konkretisering av översiktsplanens stadsbyggnadsstrategier, och utgör ett tematiskt tillägg till översiktsplanen. Utgångspunkten är visionen och framtidsbilden: Vision 2030 - Ett Stockholm i världsklass år 2030 samt Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm och dess fyra utvecklingsstrategier. Dokumentet är indelat i: Arkitekturs möjligheter, Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet samt Stockholm identitet och utveckling. I varje del presenteras riktlinjer som ska vägleda stadsbyggandet.

Förvaltningen anser att strategin följer inriktningen i den nya översiktsplanen väl, och att riktlinjerna i de flesta fall ger en tydligare bild av vilka förhållningssätt staden bör ha i stadsplaneringen. Däremot har riktlinjerna en något ojämn konkret nivå. Det är bra att staden strävar efter att ta fram program för utpekade samband och tyngdpunkter. Förvaltningen ser med intresse fram emot framtagande av lokala stadsbyggnadsstrategier och tror att det kan stärka områdesplaneringen. Förvaltningen anser också att det stadsövergripande arbetet för ökad dialog med medborgare, t ex inom ramen för Söderortsvisionen, bör nämnas och tydliggöras, och ser gärna att strategin utvecklar varför det är så viktigt att staden ska samverka och föra dialog med medborgare och andra aktörer.

Ärendets beredning

Detta ärende har beretts av staben.

Bakgrund

2010 antogs en ny översiktsplan för Stockholm, ”Promenadstaden”. I samband med beslutet om översiktsplanen fick stadsbyggnadsnämnden i uppdrag att ta fram en strategi för arkitektur samt att modernisera Stockholms byggnadsordning – ett arbete som fått namnet *Arkitektur Stockholm*. Det första resultatet av detta arbete är nu underlag för samråd till och med 20 september 2011.

Ärendet

Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens utveckling är en konkretisering av översiktsplanens stadsbyggnadsstrategier, och utgör ett tematiskt tillägg till översiktsplanen. Dokumentet beskriver översiktligt vad som är Stockholms grundläggande värden och hur arkitekturen kan fungera som ett verktyg i arbetet med stadens utveckling. Parallellt pågår framtagandet av *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer* samt *Arkitektur Stockholm – Råd och riktlinjer*.

Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer ska mer detaljerat redovisa stadens värden och de olika stadsbyggnadskaraktärerna med riktlinjer för den fortsatta planeringen. De beskrivande delarna utgår till stora delar från Stockholms byggnadsordning medan riktlinjerna formuleras utifrån den nya översiktsplanens intentioner. *Arkitektur Stockholm – Råd och riktlinjer*, med information till byggherrar, fastighetsägare och bostadsföreningar samt stöd till handläggandet av bygglov, tas fram om det konstateras att finns ett behov av att mer detaljerat ange stadens riktlinjer för utformning av till exempel balkonger och takkupor.

En revidering av stadens parkprogram där de gröna offentliga rummens gestaltning behandlas pågår också. Utgångspunkten för *Arkitektur Stockholms* alla delar och riktlinjer är visionen och framtidsbilden: Vision 2030 - Ett Stockholm i världsklass år 2030 samt Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm och dess fyra utvecklingsstrategier. *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens utveckling* är indelad i tre delar (förutom inledningen); Arkitekturens möjligheter, Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet samt Stockholm identitet och utveckling. I varje del presenteras riktlinjer som ska vägleda stadsbyggandet.

Arkitekturens möjligheter

I denna del beskrivs hur arkitekturen kan fungera som verktyg för att främja en långsiktigt hållbar utveckling i enlighet med stadens visioner och översiktsplanens mål.

Ett rikt och levande stadsliv

Arkitekturen ska främja ett rikt och levande stadsliv och där spelar utformningen av det offentliga rummet en stor roll. Handel och service bör integreras i stadsrummet och centrumanläggningar bör kompletteras med bostäder. Stadsrummet ska också locka fler att gå eller cykla, vilket förutsätter inbjudande stadsrum med god framkomlighet. Stadsrummet ska även vara tillgängligt och genom fysiska åtgärder som ramper, materialval och möblering möjliggöra för alla att röra sig i den offentliga miljön.

Riktlinjer

- De offentliga rummens kvaliteter och tillgänglighet skall tryggas i detaljplan: tydliga gränser mellan privat och offentlig mark, blandning av olika funktioner, flexibel användning för att möjliggöra verksamhetslokaler i bottenvåningarna i strategiska lägen, entréer bör orienteras mot gatan.
- Utveckla parker och grönområden av hög kvalitet för att skapa mötesplatser och tillgodose medborgarnas behov av rekreation.
- Fysiska åtgärder som underlättar tillgängligheten i staden skall integreras i gestaltningen och helhetsmiljön.
- Konst berikar stadsrummet vilket skall beaktas i planeringsprocessen.

En attraktiv stadsmiljö

Vid förtätningar bör gestaltningen av ny bebyggelse utgå från stadsdelens kvaliteter, förutsättningar och samband med den övriga staden. Ny bebyggelse ska utformas så att den blir tydligt urskiljbar i stadsbilden. Planterbara tak, gröna fasader, solpaneler och andra energisparande åtgärder och miljötekniska lösningar ska möta kraven på ett ökat miljöanpassat byggande. Behovet av lösningar ska analyseras i tidiga skeden i planeringen.

Riktlinjer

- Genom tillägg av ny arkitektur av hög kvalitet, som speglar sin samtid och tolkar Stockholms unika värden, kan staden tillföras nya årsringar som berikar vår stad och utvecklar vårt kulturhistoriska arv.
- Vid gestaltningen av nya stadsutvecklingsområden ska mångfald och variation i gaturummet och i det arkitektoniska uttrycket eftersträvas inom ramen för en tydlig och medveten gestaltningsidé.
- Vid förtätningar bör gestaltningen av ny bebyggelse utgå från befintliga kvaliteter, förutsättningar och samband med den övriga staden. Ny bebyggelse utformas så att den blir tydligt urskiljbar i stadsbilden.

- Kvarter skall så långt det är möjligt delas upp i flera enheter, ritade av olika arkitekter.
- I ny bebyggelse bör energibesparande åtgärder och miljötekniska lösningar integreras i arkitekturen och användas som ett gestaltungsselement och verktyg för ett nyskapande formspråk.

Hög arkitektonisk kvalitet för en hållbar utveckling

Staden ska utvecklas ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart. Det förutsätter hög arkitektonisk kvalitet, vilket innebär att byggnader, parker och gatumiljöer ges en medveten gestaltning med utgångspunkt i platsens förutsättningar och där estetik, funktion och teknik samspelar och bildar en helhetslösning.

Riktlinjer

- Staden skall främja nyskapande arkitektur av hög kvalitet för att stärka Stockholm i rollen som Sveriges huvudstad.
- I egenskap av stor fastighetsägare och förvaltare ska staden föregå med gott exempel och verka för hög kvalitet i det offentliga byggandet.
- Vägar och trafiktekniska anläggningar ska betraktas som delar av stadens offentliga rum och ges en medveten gestaltning av hög kvalitet.

Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet

Denna del beskriver stadens möjligheter att styra och påverka kvaliteten i stadsbyggandet samt värdet av att utveckla dialogen med medborgarna i samband med planeringen av nya projekt. Medborgarnas förståelse och förtroende för stadsbyggnadsprocessen är också nödvändig för att skapa acceptans för den växande staden och för att nya stadsmiljöer skapas. En tidig dialog om stadens planer och program ökar förtroendet.

Plan- och bygglovsprocessen ska vara effektiv. Dialog med berörda aktörer (bland annat facknämnder, stadsmuseum och länsstyrelsen) ska inledas tidigt, för att viktiga frågor som senare ligger till grund för stadsbyggnadsnämndens avvägningar lyfts i ett tidigt skede. Önskemål om hög kvalitet i arkitektur och utförande kan inkluderas redan i markanvisningsskedet, för att tidigt göra byggherrar uppmärksammade på stadens krav.

Kontinuerlig utvärdering för att uppnå hög arkitektonisk kvalitet beror på ett antal faktorer som samverkar. Stadsbyggnadsnämnden bör därför tidigt i bedömningsarbetet ta fram utvärderingskriterier för att säkra projektens kvaliteter. Det ger stöd under bygglov- och planskedet och innebär en tydlighet i dialogen med byggherrar. Kriterierna bör utformas med utgångspunkt från bland annat

kopplingar till omgivande bebyggelse, platsens förutsättningar, konsekvenser för lokalklimatet, konsekvenser för stadslivet och det offentliga rummet samt arkitektoniska kvaliteter med avseende på proportioner och material.

För att i högre grad stimulera till ökad konkurrens och mångfald behöver staden upphandlingsformer och förfaranden. Tävlingar är en beprövad metod, som även kan stimulera den öppna debatten kring olika lösningar. Staden har också ett ansvar att bereda möjligheter för fler stockholmare med olika bakgrund och i olika åldrar att medverka i diskussionerna om Stockholms framtid. Hög ambition i dialogarbetet, användningen av nya medier, t ex sociala medier, samt kommunöverskridande dialoger bör utvecklas.

Riktlinjer

- Staden har i egenskap av utövare av det kommunala planmonopolet ansvar för planeringen och bör ta initiativ till tidigt samarbete med byggherrar och arkitekter för att gemensamt utveckla staden utifrån en helhetssyn.
- Värdet av hög arkitektonisk kvalitet bör inkluderas redan i markanvisningsprocessen.
- Med utgångspunkt från *Arkitektur Stockholm* ska utvärderingskriterier tas fram för att uppnå hög arkitektonisk kvalitet.
- Konkurrensmomentet i stadens upphandlingar ska utvecklas för ökad mångfald och hög kvalitet.
- Staden skall tillsammans med andra aktörer utveckla nya mötesplatser och samarbetsformer för en fördjupad dialog och för att främja en konstruktiv diskussion om Stockholms utveckling.

Stockholms identitet och utveckling

I denna del identifieras och beskrivs stadens karaktär och grundläggande värden samt förhållningssätt till dessa, med utgångspunkt ur översiktsplanens fyra stadsutvecklingsstrategier för hållbar tillväxt; Fortsätt att stärka centrala Stockholm, satsa på attraktiva tyngdpunkter, koppla samman stadens delar samt främja en levande stadsmiljö i hela staden.

Promenadstaden grunden för fortsatt utveckling

Riktlinjer ges för den fortsatta planeringen för att möjliggöra ett genomförande av översiktsplanens strategier. Riktlinjerna är en precisering av de så kallade vägledningarna som anges i anslutning till översiktsplanens strategier.

Strategi 1: Fortsätt att stärka centrala Stockholm

Riktlinjer

- Den centrala stadens utvidgning ska studeras utifrån ett helhetsperspektiv och med utgångspunkt ut översiktsplanens mål samt de olika stadsbyggnadskaraktärernas kvaliteter och förutsättningar.
- Staden bör initiera idétävlingar för att skapa en konstruktiv diskussion om hur den centrala stadens utvidgning med ökad täthet och bättre sammankopplingar av stadsdelar kan genomföras.

Strategi 2: Satsa på attraktiva tyngdpunkter

Riktlinje

- I tyngdpunkterna är övergripande program och tidiga samarbeten och dialoger i enlighet med vad som beskrivs i *Arkitektur Stockholm* en nödvändighet för en positiv utveckling. Planprocesserna kan med fördel inledas med att ta fram en lokal stadsbyggnadsstrategi.

Strategi 3: Koppla samman stadens delar

Riktlinje

- Efter framtaget program för Högdalen – Farsta bör liknande program tas fram för aktuella samband, till exempel Ulvsunda – Kista samt hur Söderstaden tydligare kan kopplas mot Liljeholmen via Årstafältet.

Strategi 4: Främja en levande stadsmiljö i hela staden

Riktlinjer

- Förändringar som sker i områden inom ramen för denna strategi ska ske med utgångspunkt från de lokala förutsättningarna samt utifrån kvaliteter och värden inom respektive stadsbyggnadskaraktär.
- Framtagandet av program ska vara en utgångspunkt i planeringen av tyngdpunkter, strategiska samband och i den centrala stadens utvidgning. I komplicerade planeringsprocesser bör programarbetet föregås av framtagande av lokala stadsbyggnadsstrategier där översiktsplanens intentioner preciseras.

Naturlandskapet och landskapselementen

Naturlandskapets starkaste element; de tre arkipelagerna, förkastningsbranterna, sprickdalarna, stockholmsåsen samt de gröna kilarna utgör utgångspunkten för stadens fortsatta utveckling.

Riktlinjer

- Skillnaderna i landskapets karaktär mellan Mälaren och Saltsjön värnas.
- Förändringar genom t ex broar eller ny bebyggelse bör utgå från vattenrummens karaktär.
- Åtgärder för att förbättra tillgängligheten till stadens vattenrum bör studeras.

- Stockholmnas tillgång till parker och grönområden av hög kvalitet skall säkerställas.
- Genom att skapa nya mötesplatser, anlägga nya gång- och cykelvägar samt uppföra ny bebyggelse i mindre värdefulla grönområden ska bättre samband mellan stadens delar åstadkommas

Taklandskapen och naturens förutsättningar tecknar stadens siluett

Det karaktäristiska landskapet med öppna vattenrum och topografiska skillnader samt den centrala stenstadens taklandskap är förutsättningar som bör beaktas i planeringen. Stadens olika delar har skiftande karaktärer och tillhör olika tidsepokers byggnadsideal. Att skapa förutsättningar för en kontinuerlig utveckling av staden är nödvändigt och eftersträvänsvärt. Att med generella riktlinjer låsa skala, avseende höjd och volym, är därför inte önskvärt. Varje enskilt projekt måste istället bedömas utifrån sitt sammanhang och den specifika platsens förutsättningar.

Riktlinjer

- Siktlinjer och vyer mot stadens vattenrum, parker och offentliga byggnader ska beaktas vid detaljplanering och bygglovprövning.
- Förslag på ny bebyggelse som påverkar den rådande skalan ska prövas utifrån för projektet specifika utvärderingskriterier. En grundläggande utgångspunkt är att det offentliga rummet ska tillföras ett mervärde med en hög arkitektonisk kvalitet och relevans för stadslivet som motiverar byggnadens placering.

Bebyggelsens årsringar berättar om stadens framväxt

Bebyggelsens årsringar är ett av Stockholms karaktärsdrag och en del av stadens identitet. Den många gånger starka fysiska avgränsningen mellan olika stadsdelar är en del av anledningen till att Stockholm är en starkt segregerad stad. Det kulturhistoriska värdet av bebyggelsens tydliga årsringar ska vägas mot behovet att skapa en mer sammanhållen stad.

Riktlinjer

- Stadens årsringar stärks genom att ny bebyggelse görs tydligt avläsbar i stadsbilden.
- Riktlinjer för de olika stadsbyggnadskaraktärerna ska redovisas i dokumentet *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*

Riksintresset för kulturmiljövården

Det karakteristiska landskapet och de historiska miljöerna är en resurs i stadens fortsatta utveckling. Befintliga byggnader och miljöer utvecklas och vårdas utifrån

de kulturhistoriska värdena på sådant sätt att riksintresset tillgodoses och i enlighet med de förhållningssätt som kommer att anges i *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*.

Riktlinjer

- Staden ska tidigt i processen precisera hur de kulturhistoriska värdena ska beaktas i bygglovsprövningen och under planarbetet.
- Konsekvenserna och de avvägningar som gjorts vid bygglovprövningen och under planarbetet ska tydligt redovisas i planhandlingarna och i beslutsunderlag.
- Konsekvenserna av förslag på ny bebyggelse inom avgränsningen för riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården och i dess närområde som bedöms inverka på den rådande skalan och siluetten, ska särskilt beskrivas utifrån de centrala vattenrummens karaktär och kvaliteter.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Förvaltningen anser att strategin följer inriktningen i den nya översiktsplanen väl, och att riktlinjerna i de flesta fall ger en tydligare bild av vilka förhållningssätt staden bör ha i stadsplaneringen. Däremot har riktlinjerna en något ojämn konkret nivå. Vissa riktlinjer kan tolkas som ett konkret förhållningssätt till planhandläggare, medan andra riktlinjer består av ett mer allmänt förhållningssätt. Det kan finnas skäl att förtydliga vad staden menar och balansera dessa för att göra dokumentet så tydligt som möjligt, inte minst eftersom strategin är en del av stadsbyggnadsprocessen och därmed en del av dialogen med medborgare. En mer tillgänglig strategi kan bidra till en ökad förståelse för vad staden menar i detta sammanhang.

Det är bra att skapa förutsättningar för konkurrens och mångfald, vilket är en av riktlinjerna för att skapa hög kvalitet i stadsbyggandet. Det är också viktigt att möjliggöra för byggherrar att få till stånd billiga bostäder. Förvaltningen vill dock påpeka betydelsen av att fortsätta ställa höga krav på byggherrar. I Rågsved har bostäder uppförts med så låg kvalitet att de fått evakuerats och där säkerhetskrav inte uppfyllts. Billiga bostäder får därför inte utesluta grundläggande kvalitet. Skillnader i markpris i olika delar av staden kan heller inte påverka kvalitet i vare sig arkitektur eller standard.

Förvaltningen ser positivt på en konkretisering av översiktsplanens fyra strategier, då flera av dessa berör stadsdelsområdet. Det är bra att staden strävar efter att ta fram program för utpekade samband och tyngdpunkter. Förvaltningen ser med intresse fram emot framtagande av lokala stadsbyggnadsstrategier och tror att det

kan stärka områdesplaneringen och att det skapar ytterligare förutsättningar för helhetssyn och långsiktighet i planeringen.

Dialog med medborgare kring såväl större stadsutvecklingsprojekt som förtätningsprojekt är en av de viktigaste delarna för hög kvalitet i stadsbyggandet. Staden arbetar i dialogform med medborgare, i samband med nya planer, men även inom ramen för Söderortsvisionen. Det är därför viktigt att strategierna för stadens gestaltning tar hänsyn till hela stadens planering, även till lokal områdesutveckling och planering med sociala förtecken, såsom arbete för ökad trygghet och mot utanförskap. Det stadsövergripande arbetet för ökad dialog med medborgare och betydelsen av helhetssyn kring olika former av planering bör därför nämnas och tydliggöras i detta dokument.

Förvaltningen ser gärna att strategin utvecklar varför det är så viktigt att staden ska samverka och föra dialog med medborgare och andra aktörer. En tidig dialog och ett brett informationsarbete om stadens intentioner och om utvecklingsmöjligheternas komplexitet kan bidra till en större förståelse för nya bebyggelseprojekt. Det kan t ex handla om att förtydliga hur kompletterande bebyggelse kan öka serviceunderlaget lokalt och/eller att större stadsutvecklingsprojekt knyter samman stadens olika delar och kan bidra till ökad trygghet, och därmed ökar förutsättningarna för en socialt hållbar stad.

En helhetssyn på planeringen, tillsammans med ett områdesperspektiv för att utveckla de kvaliteter som finns i olika stadsdelar, bör kunna ta hänsyn till vilken slags bebyggelse som bör tillkomma. Det gäller även vilken upplåtelseform bostäder ges. I stadsdelar med hög omflyttning och där en stor andel av bostäderna utgörs av hyresrätter, bör det tillkomma bostäder med bostadsrätter eller småhus. Detta bör staden, i egenskap av utövare av det kommunala planmonopolet, kunna förverkliga och det bör utgöra en del av strategin. Riktlinjerna bör därför kompletteras vad gäller upplåtelseform med hänsyn till områdets specifika förutsättningar och situation.

Förvaltningen saknar tydliga riktlinjer för hur grönområden, som är viktiga offentliga rum, ska utformas och gestaltas. Förvaltningen tolkar detta med att strategier för parker och grönområden arbetas fram i det nya parkprogrammet.

Bilaga

Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning. Samrådsförslag juni 2011, dnr 2010-11401-51.